

Til Regjeringen
FORSLAG TIL
LOVENDRING OM TVANGSEKTESKAP

***Lovverk og straffeutmåling ved
fullbyrdet tvangsekteskap
må reflektere at det kan være begått
seksualforbrytelser***

første utgave: 18.september 2002

revidert utgave: 19.februar 2002

Human Rights Service (HRS)

Nedre Slottsgate 13, 0157 OSLO

Tlf. 22 33 80 00

Faks 22 47 79 21

www.rights.no

FORSLAG TIL LOVENDRING OM TVANGSEKTESKAP

- ***lovverk og straffeutmåling ved fullbyrdet tvangsekteskap må reflektere at det kan være begått seksualforbrytelser***

Human Rights Service (HRS) legger med dette frem forslag til endring av *ekteskapsloven* knyttet til tvangsekteskap.

HRS mener det må differensieres mellom et tvangsekteskap og et fullbyrdet tvangsekteskap, der det ved et fullbyrdet tvangsekteskap også må vurderes om det kan være begått seksualforbrytelser. Vår grunnholdning er at inngåelse av et tvangsekteskap tilrettelegger for handlinger som etter omstendighetene også vil kunne straffes etter andre lovbestemmelser, f.eks. seksualforbrytelser, som har strengere strafferammer og som innebærer muligheten for offentlig påtale.

Med **fullbyrdet tvangekteskap** menes at ekteparet har hatt seksuell omgang, i de fleste tilfeller samleie. HRS erfarer at bevisstheten i forhold til hva et (fullbyrdet) tvangsekteskap innebærer av alvorlige overgrep momenter er lav. Etter vår oppfatning er dette ett sentralt hinder for å forebygge tvangsekteskap. I tillegg er dagens lovverk lite entydig og effektivt hva gjelder bekjempelsen av både tvangsekteskap og ekteskap med eller mellom barn: Lovverket må gi signifikante signaler om holdninger, verdier, rettssikkerhet og respekt for menneskerettigheter og individets ukrenkelighet.

HRS vil i det følgende utdype hvorfor fullbyrdet tvangsekteskap etter omstendighetene må vurderes knyttet sammen med seksualforbrytelser, og gi en faglig begrunnet redegjørelse for lovendringsforslagene under disse fem kapitlene:

1. Bakgrunnen for tradisjonen arrangert ekteskap (kulturelle faktorer, kvinners status, sosiale forventninger, parallellføringer til norsk historie).
2. Kvinners egne erfaringer med seksuelle overgrep ved inngåelse av tvangsekteskap og i ekteskapet for øvrig.
3. Juridiske aspekt (dagens lovtekst, føringer som lå til grunn for siste revisjon av seksuallovbrudd, jf Innst.O.nr.92, 1999-2000, samt vurdering av de ulike ansvarsrollene til overgriperne).
4. Forslag til endring i ekteskapsloven.
5. Målsetting og visjoner for lovendringsforslaget (nasjonalt og internasjonalt)

Kap.1 Bakgrunnen for arrangert ekteskap

1.1 Praktiseringen av arrangerte ekteskap

I de land og kulturer der arrangert ekteskap er utbredt, er også respekt for jenter og kvinners rettigheter lav. Dette er samfunn som kan karakteriseres ved at de demokratiske og menneskerettslige prinsipper er lite innarbeidet. Resultatet er generelt sett at menn og kvinner hindres i å foreta grunnleggende valg i livet ut fra egne behov og meninger. De fungerer innen en gruppe, der gruppens autoriteter og sedvaner har avgjørende myndighet. Menn har imidlertid en betydelig større grad av bestemmelsesrett og respekt i omgivelsene i kraft av sitt kjønn. Jenter og kvinner forventes å adlyde både unge og eldre menn (spesielt i slekten). Å sette seg opp mot de mannlige autoritetene er uakseptabelt og medfører en betydelig risiko for psykiske og/eller fysiske represalier. Dette forholdet gjenspeiles på de fleste områder i dagliglivet, også i ekteskapet, der kvinner skal tjene ektemannen, både praktisk og seksuelt.

Den religiøse lydighetsplikten som er pålagt muslimske kvinner er en ytterligere belastning, ettersom det å motsette seg ektemannens ønsker og krav anses som brudd på Guds vilje. Slik sett kan dette tolkes til at ektemannen har en "religiøs bestemt rett" på seksuelle tjenester fra hustruen når han måtte ønske det.

1.2 Norsk historie

Dette kvinneundertrykkende bildet kjenner vi igjen fra tidligere norsk (kristen) historie, der kvinner ble ansett som mannens eiendom – også i ektesengen. Våre store forfattere på slutten av forrige århundre som Bjørnstjerne Bjørnson, Henrik Ibsen, Gabriel Scott, Jonas Lie, Camilla Collett og Amalie Skram, har alle gjennom skjønnlitterære verker beskrevet kvinners (og menns) tragiske ekteskapelige skjebner. I eksempelvis Amalie Skrams selvbiografiske roman "Forrådt" (1892), møter vi den fortvilte, forskremte og uvitende Aurora med kjæleavnet Ory, som 17 ½ år gammel giftes til den livserfarne skipskapteinen Riber. I vantro og sjokk går det opp for henne at hun fra og med bryllupet skal dele seng med sin ektemann. Hun prøver å rømme på selveste bryllupsnatten. I biografien "Den unge Amalie Skram" (Liv Køltzow, 1992), fortelles det om Amalie Skrams eget giftermål: *Det kom som et uheld over mig og uheldet var, at jeg blev gift før jeg endnu var utvokset. Bogstavelig.*

Amalie Skram skrev også et brev i 1883 til sin kommende og andre ektemann Erik Skram. Hun hadde da lest den franske boken "Une Vie" av Guy de Maupassant, en bok som svært åpent for den tiden beskriver en ulykkelig bryllupsnatt: *Du, jeg synes "Une Vie" er god på sine steder. Den brudenat! hvor er det dog korrekt og godt beskrevet! rystende godt. Jeg led alle den nats kvaler om igjen. Og kan du se, han faldt i søvn straks; det troede jeg alle mænd gjorde. Så forfærdet jeg blev da jeg merket han sov trygt, mens jeg lå der i en sådan tilstand, syg på sjæl og legeme, forrevet indvendig og udvortes, men alligevel glad fordi han sov, og angst for at puste så han skulde vågne og*

begynde forfra igjen (ibid).

Stort klarere kan det vel ikke beskrives hvordan det er å oppleve at en tvinges til sex med en mer eller mindre påtvunget ektemann. Hva gjelder datidens kvinneideal blant de velstående, er det på sin plass å henvise til Camilla Collett og den kritikken hun ble møtt med da hun tok opp den urett som rammet hardt unge kvinner som ble presset inn i arrangerte ekteskap (boken *Amtmannens døtre*). Collett ble beskyldt for: *En ukristelig mangel på den religiøse resignasjon som skulle være fruentimrenes aller skjønneste dyd.* (3.utg., 1874)

Med andre ord var datidens kvinneideal, først og fremst blant de velstående, tett knyttet til det som ble ansett som (konservative) kristne ideal.

De ovennevnte beskrivelsene er dessverre godt kjent for mange av dagens innvandrerdøtre og –kvinner i Norge. Ved tvangsekteskap forsterkes de kvinnediskriminerende elementene ved at jenta/kvinnen reelt sett har liten mulighet til å beskytte seg selv mot seksualiserte overgrep, både på selve bryllupsnatten og i ekteskapet.

Kap.2 Jenter og kvinners egne erfaringer

I det følgende refereres kort kvinners erfaringer ved fullbyrdet tvangsekteskap.

Vi har snakket med kvinner med ulik landbakgrunn (Pakistan, Iran, Irak, Tyrkia og Marokko). Fellestrekk er disse:

- Ektemannens familie forventer/krever at brudeparet har sex umiddelbart etter vielsesfesten. Ulike kontrollmekanismer benyttes for å forsikre at samleie har funnet sted.
- Jeg har selv opplevd at kvinner i familien står på utsiden av soverommet til det nybakte ekteparet og venter på "resultatet" – bevis på om jenta er jomfru eller ei. Synes de det drøyer, banker de utålmodig på døren: "Er dere snart ferdige!"
- Jeg var ung da jeg ble tvangsgiftet, og familien min lot meg slippe å fullbyrde ekteskapet. Det viktigste var at han fikk komme raskest mulig til Norge. Men søsteren min slapp ikke unna. Dagen etter bryllupsnatten, måtte hun sitte på trappen utenfor huset og vaske lakenet for å "vise" til naboer og andre at hun var jomfru ved ekteskapsinngåelsen. Slik er tradisjonen blant kurdere der jeg kommer fra.
- Ektemannen mener han er i sin fulle rett til å ha sex med den tvangsgiftede kvinnen, uansett om hun protesterer.
- Jeg ba han om å holde opp, jeg sa det var vondt. Han ba meg om å tie, og sa: "Jeg eier deg nå. Det er ikke du som bestemmer om jeg vil ligge med deg eller ei."
- Jeg sa nei, nei og atter nei. Men han var mye sterkere enn meg, og på en, to, tre hadde han kledd av meg. Jeg satt meg på gulvet og gråt.
- Protester fra kvinnen blir møtt med vold og/eller klager til kvinnens familie eller svigerfamilie som da refser henne.
- Ved middagsbordet diskuterte han og brødrene hans mine protester. Jeg husker den ene broren hans sa: "Hadde min kone protestert så hadde jeg kastet henne ut av huset i nattekjolen."
- I dagene etter bryllupet, rev han klærne mine i stykker flere ganger. Han viste dem frem til familien sin, som et bevis for at jeg var ulydig – at jeg nektet han sex. Familien hans viste frem de ødelagte klærne til mine foreldre av samme grunn.
- Med faren min og ektemannen min til stede, kalte svigermor meg for hore fordi jeg ikke ville ligge med

sønnen hennes. Hun sa høyt til sønnen sin: "Hvis kona di nekter så gå heller å finne deg ei ekte hore."

- Protester fra kvinnen blir møtt med religiøs motargumentasjon.

- Da jeg nektet å ha sex med han på bryllupsnatten, reiste han seg og gikk til familien i naborommet og diskuterte situasjonen. Han kom tilbake og ga beskjed om at festen i morgen (som er en feiring av at ekteskapet er fullbyrdet), ikke kunne gjennomføres hvis jeg ikke ga etter. Festen, forklarte han, ville være haram (religiøst forbudt). Så rev han av meg klærne og voldtok meg.

- Den tvangsgiftede kvinnen opplever seg fanget: hun har ingen sted å søke støtte og beskyttelse.

- Da han trengte seg inn i meg, ropte jeg: Jeg dør, jeg dør. Jeg skrek og gråt, men familien hans i naborommet bare skrudde opp volumet på musikken.

- Jeg ville bare rømme. Men hvem skulle jeg gå til? Hvem skulle jeg gråte til? Ingen kan hjelpe en kvinne i en slik situasjon. Hun må bare holde ut. En kvinne har ikke lov til å bestemme over sin egen kropp. Hun skal adlyde. Det er det alle forventer.

- Hvis jeg klaget på voldtekt til familien min, ville de sagt at han er en mann, han har rett. De ville bare bedt meg om å gå tilbake til han. De hadde ikke sett andre løsninger. Æren er det viktigste for dem.

- Dagen etter bryllupsnatten glemmer jeg aldri. Alle må ha sett smertene i ansiktet mitt. Men til og med min egen mor ga ingen tegn eller noe til at jeg i det minste kunne søke trøst og støtte hos henne. Hun må jo ha visst nøyaktig hva jeg hadde gått gjennom den natten. Tror aldri jeg har følt meg så ensom og sviktet noensinne.

I denne sammenheng tar vi også med et sitat fra en dansk bok ("Mod min vilje", CDR forlag, 2000), der Monja Abdel (pseudonym) skriver:

"Der bliver handlet med disse piger, men for forældrene gælder det mest om at vise respekt over for familien. Og det handler i høj grad om at kunne skaffe en brors søn en opholdstilladelse i Danmark.

'Min fætter spurgte mine forældre om livet i Danmark. De talte om arbejde, om at tjene penge, så han kunne hjælpe sine forældre i Syrien. Og mine forældre forklarede om det danske system. De sagde, at hvis han ikke kunne få et job, ville han alligevel få penge. Han havde ikke noget at være bekymret for. Min fætter troede, at når han kom til Danmark, ville han blive millionær. Min onkel sagde ikke særlig meget. Han ville bare være sikker på, at hans søn kunne sende nogle penge til ham. Jeg var tavs. Det eneste, jeg sad og tænkte på, var, at lige så snart jeg kom hjem til Danmark, ville jeg gå til politiet.' Han råbte, at han havde betalt en masse penge for at blive gift med mig.

Men Monjas søster kommer ikke hjem til Danmark. Efter brylluppet spærres hun inde i onklen og tantens hus. Bryllupsnatten endte i voldtægt.

'Lidt efter lå jeg helt nøgen på sengen. Jeg frøs og forsøgte at tage noget af tæppet over mig. Da han opdagede det, blev han rasende. Han råbte, at han havde betalt en masse penge for at blive gift med mig, og så havde han ikke tænkt sig at ligge og se på et tæppe. Han hev tæppet på gulvet, og sekundet efter lå han oven på mig. Jeg følte mig fuldstændig lammet' (Extrabladet, 30. mars, 2000).

En av de mest innflytelsesrikt danske innvandrersorganisasjonene de siste 20 årene, Indsam, formulerer sitt syn på tvangsekteskap slik: IND.sam vender sig på det skarpeste mod tvangsægteskaber. For os er tvangsægteskaber kort og godt vold og tilskyndelse til voldtægt. (jf www.indsam.dk).

Kap.3 Juridisk aspekt

3.1 Dagens lovverk knyttet til tvangsekteskap

I ekteskapslovgivningen, ved lov 24.juni 1994 nr.24, ble det tatt inn en egen regel om tvangsekteskap i § 16 om ugyldighet. Ordlyden er:

(...) Hver av ektefellene kan reise søksmål for å få kjent ekteskapet ugyldig dersom han eller hun er blitt tvunget til å inngå ekteskapet ved rettsstridig atferd.

Adgangen til å reise søksmål bortfaller hvis sak ikke er reist innen seks måneder etter at ektefellen er blitt fri for tvangen. Søksmål kan ikke i noe tilfelle reises senere enn fem år etter ekteskapets inngåelse.

Er vigsel foretatt til tross for at den ene eller begge parter var uten rettslig handleevne, kan søksmål for å få kjent ekteskapet ugyldig reises innen seks måneder etter vigselen. (...)

Loven gir altså adgang til å annullere ekteskap på bakgrunn av tvang. I tillegg kan de som utfører tvang for å få noen til å gifte seg, etter nærmere vilkår straffes etter straffelovens § 222. Strafferammen er 3 år. Under særdeles skjerpene omstendigheter er strafferammen inntil 6 år. Ordlyden i straffelovens § 222 første ledd er som følger:

Med bøter eller med fengsel inntil 3 år straffes den, som ved rettsstridig adferd eller ved å true med sådan tvinger nogen til å gjøre, tåle eller undlate noget, eller som medvirker hertil. Under særdeles skjerpede omstendigheter, jf § 232 tredje punktum, kan fengsel inntil 6 år idømmes.

Straffelovens § 222 er av svært generell karakter. Relatert til tvangsekteskap er den største svakheten, slik vi ser det, at lovtekstens ordlyd utelukkende omhandler tvang og ikke tar høyde for at fullbyrdet tvangsekteskap også kan omfatte andre lovbrudd, spesielt seksuelle overgrep. HRS foreslår derfor at det heller tas utgangspunkt i den nylig reviderte straffeloven ved seksuallovbrudd. Lovparagrafene i kap.19 i straffeloven dekker både handlinger begått av selve overgriperen og de som medvirker til seksuelle overgrep (spesielt medvirkningsaspektet opplever vi som sentralt knyttet til et tvangsekteskap). Vårt utgangspunkt er da at *fullbyrdet* tvangsekteskap og voldtekt sidestilles i regelverket og straffeutmålingen.

3.2 Straffeloven kap.19

Straffeloven kap.19 omhandler seksualforbrytelser. Følgende paragrafer i kapitlet har etter vår vurdering spesiell relevans for fullbyrdet tvangsekteskap:

§ 192. Den som

- a) *Skafter seg seksuell omgang ved vold eller ved truende atferd, eller*
- b) *har seksuell omgang med noen som er bevisstløs eller av andre grunner ute av stand til å motsette seg handlingen, eller*
- c) *ved vold eller ved truende atferd får noen til å ha seksuell omgang med en annen, eller til å utføre tilsvarende handlinger med seg selv,*

straffes for voldtekt med fengsel inntil 10 år. Ved vurderingen av om det er utøvd vold eller truende atferd eller om fornærmede var ute av stand til å motsette seg handlingen, skal det legges vekt på om fornærmede var under 14 år.

Straffen er fengsel i minst 2 år dersom

- a) *den seksuelle omgang var samleie, eller*

b) den skyldige har fremkalt en tilstand som nevnt i første ledd bokstav b for å oppnå seksuell omgang.

Fengsel inntil 21 år kan idømmes dersom

- a) voldtekten er begått av flere i fellesskap,
- b) voldtekten er begått på en særlig smertefull eller krenkende måte,
- c) den skyldige tidligere er straffet etter denne bestemmelsen eller etter § 195, eller
- d) den fornærmede som følge av handlingen dør eller får betydelig skade på legeme eller helse. Seksuelt overførbart sykdom og allmennfarlig smittsom sykdom, jf smittevernloven § 1-3 nr. 3 jf nr. 1, regnes alltid som betydelig skade på legeme eller helse etter denne paragrafen.

Den som ved grov uaktsomhet gjør seg skyldig i voldtekt etter første ledd, straffes med fengsel inntil 5 år. Foreligger omstendigheter som nevnt i tredje ledd, er straffen fengsel inntil 8 år.

§ 193. Den som skaffer seg eller en annen seksuell omgang ved misbruk av stilling, avhengighetsforhold eller tillitsforhold, straffes med fengsel inntil 5 år.

§ 195. Den som har seksuell omgang med barn under 14 år, straffes med fengsel inntil 10 år.

Dersom den seksuelle omgangen var samleie, er straffen fengsel i minst 2 år.

Fengsel inntil 21 år kan idømmes dersom

- a) handlingen er begått av flere i fellesskap,
- b) handlingen er begått på en særlig smertefull eller særlig krenkende måte,
- c) handlingen er foretatt overfor barn under 10 år og det har skjedd gjentatte overgrep,
- d) den skyldige tidligere har vært straffet etter denne bestemmelsen eller etter § 192, eller

fornærmede som følge av handlingen dør eller får betydelig skade på legeme eller helse. Seksuelt overførbart sykdom og allmennfarlig smittsom sykdom, jf smittevernloven § 1-3 nr. 3 jf nr. 1, regnes alltid som betydelig skade på legeme eller helse etter denne paragrafen.

Villfarelse om alder utelukker ikke straffeskyld.

Straff etter denne bestemmelsen kan falle bort dersom de som har hatt den seksuelle omgangen, er omtrent jevnbyrdige i alder og utvikling.

§ 196. Den som har seksuell omgang med barn under 16 år, straffes med fengsel inntil 5 år. Fengsel inntil 15 år kan idømmes dersom

- a) handlingen er begått av flere i fellesskap,
- b) handlingen er begått på en særlig smertefull eller krenkende måte,
- c) den skyldige tidligere har vært straffet etter denne bestemmelsen eller etter § 192 eller § 195, eller
- d) fornærmede som følge av handlingen dør eller får betydelig skade på legeme eller helse. Seksuelt overførbart sykdom og allmennfarlig smittsom sykdom, jf smittevernloven § 1-3 nr. 3 jf nr. 1, regnes alltid som

betydelig skade på legeme eller helse etter denne paragrafen.

Straff etter denne bestemmelsen kan falle bort dersom de som har hatt den seksuelle omgangen, er omtrent jevnbyrdige i alder og utvikling.

3.3 Revisjon av straffeloven

HRS vil i det følgende trekke frem sentrale punkter fra justiskomiteens innstilling om lov om endringer ved seksuallovbrudd (Inst.O.nr.92, 1999-2000), som etter vår vurdering har direkte relevans for seksualisert vold og voldtekt i et tvangsekteskap.

En rekke premisser ble lagt til grunn for komiteens arbeid med endringer ved seksuallovbrudd. Det heter blant annet:

Komiteen vil sterkt understreke det viktigste hovedformålet med revisjonen, nemlig å styrke kvinner og barns vern mot seksuelle overgrep. Komiteen viser til at lover og regler setter opp normer for hvordan man forventer og ønsker at borgerne skal oppføre seg, og at det gis viktige signaler om hva som er ønsket eller uønsket oppførsel via lovverket. (Våre uthevninger).

Komiteen ønsker å understreke betydningen av å verne kvinner og barn mot seksuelle overgrep i dagens samfunn. Det heter videre:

Komiteen understreker at den idømte straff gir signaler om hvor alvorlig samfunnet ser på en handling. (...) Komiteen mener at råderett over egen kropp og seksualitet er strafferettslig beskyttelsesverdig, og at dette må komme klart fram i lovverket. (Våre uthevninger).

HRS støtter disse premissene fullt ut. Lovverket gir signifikante signaler om holdninger, verdier, rettssikkerhet og respekt for menneskerettigheter og individets ukrenkelighet. Vi anser det som sannsynlig at komiteen ikke hadde noe spesielt fokus på det fleretniske Norge, og dermed ikke vurderte "nye overgrep" som tvangsekteskap i arbeidet med revisjonen av seksuallovbrudd. En sentral forklaringsvariabel kan være at det har vært liten bevissthet om seksuelle overgrepsmomenter ved (fullbyrdet) tvangsekteskap. Dette gjelder etter vår oppfatning både blant minoritetene selv og majoritetsbefolkningen generelt.

I innstillingen fra komiteen ble også voldtektsofrenes stilling styrket ved at "seksuell omgang oppnådd ved mindre alvorlige trusler og seksuelle omgang med noen som er bevisstløs eller av andre grunner ute av stand til å motsette seg handlingen" (jf bestemmelsen, jf § 192, første ledd, bokstav a og b). Begrepet "mindre alvorlige trusler" ble i lovteksten erstattet med "vold eller truende atferd". **HRS vil påpeke at både vold og truende adferd, og at offeret av ulike grunner er ute av stand til å motsette seg handlingen, har direkte relevans til voldtekt ved fullbyrdet tvangsekteskap** (jf også kap.3.5, pkt.1 og 2. og kap.2)

Komiteen nevner også at voldtektsofre kan ha avstått fra å gjøre motstand på bakgrunn av vold eller truende adferd. **HRS vil påpeke at ved tvangsekteskap og den påfølgende sosiale og kulturelle tvangen om å fullbyrde ekteskapet, vil den tvangsgiftedes viten om sannsynlige konsekvenser hvis hun ikke gir etter for kravet om å ha samleie, ofte resultere i at hun nettopp ikke gjør motstand** (ang. konsekvenser, se kap.3.5 og kap.2).

Revisjonen av seksuallovbrudd medførte også en ny bestemmelse, bokstav c i § 192 første ledd, som lyder: "...ved vold eller ved truende adferd får noen til å ha seksuell omgang med en annen..." **HRS vil påpeke at denne paragrafen kan ved fullbyrdet tvangsekteskap knyttes direkte til de som arrangerte ekteskapet (overgrepet). Det vil i de fleste tilfeller bety familiemedlemmer av offeret.**

Komiteen understreket videre at misbruk av avhengighetsforhold skal være straffbart, sammen med misbruk av tillitsforhold. Begge disse momentene er åpenbart relevante i forhold til jenta/kvinnens posisjon i forhold til sin familie. **HRS vil også understreke at avhengighetsbåndene i disse familiene som regel er langt sterkere enn det vi kjenner fra etnisk norske familier, noe som setter offeret i en særlig vanskelig posisjon hva gjelder å beskytte seg selv mot overgrep. Også autoritetskravet kan være langt sterkere i disse familiene, noe som ytterligere svekker den utsattes mulighet til å beskytte seg selv ved å opponere mot familiens autoriteter.**

Komiteen mente videre at overgrep utført på en "særlig smertefull eller krenkende måte" skulle kvalifisere til lovens strengeste straff, det vil si 21 år (jf § 192 tredje ledd, bokstav b). I innstillingen ble det henvist til den økende tendensen til gruppevoldtekt. **HRS vil påpeke at denne bestemmelsen også bør vurderes opp mot disse forholdene: 1. Når jenta er barnebrud, det vil si under den seksuelle lavalder (16 år). 2. Det forhold at offerets egen familie arrangerer situasjonen som fører til voldtekt og selv delvis er til stede. Dette mener vi samlet sett fører til en ekstra psykisk påkjenning for offeret. I tillegg inngås ekteskapet som regel i land der kvinners sosiale og rettslige status er lav, noe som ytterligere setter henne i en utsatt og vergeløs situasjon.**

3.4 Betydelig skade på legeme og helbred

Etter § 192 tredje ledd heves strafferammen med fengsel inntil 21 år dersom "(...) offeret dør eller får betydelig skade på legeme eller helse (...)." HRS kjenner konkret til unge kvinner som etter gjentatte voldtekter i et tvangsekteskap, sliter med kontinuerlige skader både av psykiske og fysiske karakter. Det er ikke ukjent at disse jentene/kvinnene gis diagnosen posttraumatisk stressyndrom, en "samlediagnose" som også benyttes på torturofre. Av typiske sykdomstrekk er depresjoner, angst, personlighetsforstyrrelser, spiseforstyrrelser og seksualisert adferd. Konsekvensen er nedsatt evne til å fungere i skole eller arbeidsliv, og medfører også at flere uføretrygdes allerede i ung alder (tidlig i 20-årene). Disse jentene/kvinnene har en betydelig redusert livskvalitet.

Etter HRS' oppfatning må § 192 tredje ledd reflekteres i domfellelse og straffutmåling dersom det kan påvises at (sannsynligheten er stor for at) offeret har fått betydelig skade på legene eller helse grunnet seksuelle overgrep i tvangsekteskapet. Både overgriper, og de som tvang jenta (eventuelt gutten) inn i ekteskapet, må vurderes opp mot § 192 tredje ledd i straffeloven.

3.5 Skjerpene momenter

To hovedmomenter peker etter HRS' oppfatning i skjerpene retning:

1. Jentas/kvinnens egen familie har tvunget henne/lagt forholdene til rette for at hun kan utsettes for seksuelle overgrep ved at hun tvinges inn i et uønsket ekteskap. Til dette vil vi også bemerke: Også gutter/menn kan tvinges inn i et ekteskap, men de vil sjelden utsettes for seksuelle overgrep av den karakter som en jente/kvinne kan, jf også kjønnsrollemønsteret og det eventuelle religiøse aspektet. Likevel kan gutter/menn oppleve seg tvunget til å begå seksuelle overgrep.
2. Tvangsekteskapet (og fullbyrdelsen) skjer i de fleste tilfeller i familiens opprinnelsesland der kvinners status er lav og hennes rettigheter og rettssikkerhet derfor er mer eller mindre fraværende.

Vedr. 1:

At foreldre/familie bevisst utsetter sine egne for et så alvorlig overgrep som tvangsekteskap, og setter henne i en vergeløs situasjon der det tilrettelegges for voldtekt, er en ekstra psykisk belastning for jenta/kvinnen. Sviket kan oppleves som katastrofalt ved at de som i utgangspunktet skal beskytte, gi omsorg og støtte, faktisk er tilstede når det seksuelle overgrepet er i ferd med å skje (bryllupsfesten).

Når jenta/kvinnen er gift (ekteskapet fullbyrdet) betraktes hennes avhengighetsforhold til egne foreldre/familien som overført til hans foreldre/familie. Hun er oppdratt til å stole på sine foreldre og ha tillit til deres avgjørelser, nå forventes denne tillit overført til ektemann og hans familie. Ikke minst forventes lydighet overfor ektemannen. Denne (religiøse) lydighetsplikten, og at hun ikke kan forvente beskyttelse fra egne foreldre/familie, gjør at hun blir satt i en forsvarsløs posisjon, prisgitt sin ektemann og hans familie. Jenter/kvinner i Norge avholder som oftest bryllupsfesten i foreldrenes opprinnelsesland, og jenta/kvinnen blir gjerne værende der en periode etter bryllupsfeiringen, noe som innebærer at hun kan utsettes for gjentatte voldtekter. (Noe som ikke er uvanlig, da det gir status å bli raskt gravid).

Vedr. 2:

Tallmaterial fra Statistisk sentralbyrå viser at majoriteten av innvandrere fra land der arrangert ekteskap er en utbredt praksis, inngår ekteskap med person bosatt i opprinnelseslandet (anslagsvis 70 – 100 prosent. Variasjonene handler om ulike land og forskjeller mellom 1. og 2.generasjon). Erfaringen er at disse ekteskapene også *inngås* i

opprinnelseslandet.

I land og områder som Kurdistan, Midtøsten, Pakistan, Afghanistan, India, Bangladesh, Sri Lanka, Marokko, Tyrkia, Irak, Iran, Somalia, Etiopia, Sudan, Eritrea, Vietnam, Makedonia, Albania med flere, er kvinners status lav, noe som reflekteres både i tradisjoner, holdninger, verdier, lovverk og i den generelt lave rettsbeskyttelsen ved overgrep mot kvinner utført av både fremmede og nære slektninger og ektefelle.

I tillegg er religiøse moment av betydning for hvilken motstand mot seksuelle overgrep jenta/kvinnen kan utøve. De fleste ovennevnte land/landområder er dominert av islam. I følge islam, er ikke ekteskapet gyldig før partene har hatt samleie (jf termen *fullbyrdet*). Kulturelt sett forutsettes det at samleiet finner sted umiddelbart etter vielsesfesten (unntaket blant muslimer er hvis kvinnen er menstruerende. I følge islam er hun da å anse som religiøst uren, og skal derfor ikke ha seksuell omgang med ektefelle). Men også blant andre religiøse grupper i disse landene/landområdene, er kvinnens status lav (eksempelvis kristne, hinduer, sikher, buddhister). Både religiøs tolkning, tradisjoner, praksis og holdninger går som regel i jenter og kvinners disfavør. Dette kjenner vi også fra norsk historie (jf kap.1.2).

Skikken med "jomfrubevis" – at lakenet sjekkes av ektemann og/eller svigerfamilie for bevis om jenta/kvinnen var jomfru eller ei ved ekteskapsinngåelsen – er særlig utbredt i Kurdistan og arabiske land. Denne skikken forsterker det forholdet at kvinnen tvinges til sex like etter giftermålet.

Samlet impliserer ovennevnte at jenta/kvinnen har minimal mulighet til å unnsnippe voldtekten(e), og eventuell motstand får som regel alvorlige konsekvenser (eksempelvis vold, utstøtelse). Den økte trussel mot liv og helbred dette medfører for offeret, og den avmaktssituasjonen som jenta/kvinnen settes i, må etter vår oppfatning reflekteres i straffeutmålingen.

For ordens skyld vil vi påpeke at tvangsekteskap kan annulleres ved dom, det vil si at ekteskapet per definisjon ikke anses for å ha vært gyldig. "Voldtekt i ekteskapet" kan således oppfattes misvisende ettersom "ekteskapet" aldri var gyldig. Men så lenge jenta/kvinnen ble truet til å **leve som hustru**, bør dette ha relevans for de overnevnte problemstillinger. I tillegg vil vi påpeke at ett av de sentrale momentene med et tvangsekteskap (ut over tvangen til å gifte seg) er at det legges til rette for mulige seksuelle overgrep.

Kap.4 Forslag til endringer av lovtekst og strafferamme

Et fullbyrdet tvangsekteskap, der den ene parten er tvunget inn i ekteskapet, impliserer således at det sannsynligvis er (kan være) begått **seksualforbrytelser**. (Det kan også være at begge partene er tvunget inn i ekteskapet, men det sentrale her er hvorvidt en av partene forbryter seg seksuelt på den andre i "ekteskapets navn"). I lovteksten om tvangsekteskap, ekteskapsloven § 16, og i straffelovens § 222 (om tvang) nevnes ikke seksuelle overgrep knyttet til tvangsekteskap. HRS mener derfor at nye lovtekster må uformes i ekteskapsloven. Formål er å differensiere mellom tvangsekteskap og fullbyrdet tvangsekteskap for å tydeliggjøre og effektivisere lovverket slik at en dømmes for de faktiske forbrytelsene som er begått. Dette innebærer bl.a. å vurdere fullbyrdet tvangsekteskap og seksualforbrytelse i sammenheng. Denne endringen vil både synliggjøre det alvorlige overgrep et tvangsekteskap er, lettere avdekke hvilke forbrytelser som er begått, samt resultere i strafferammer som står i samsvar med de faktiske overgrep som blir begått.

Seksualforbrytelser har en generell strafferamme på inntil 10 år og under skjerpene omstendigheter inntil 21 år, jf straffeloven kap.19 §§ 192 – 196. Mot denne bakgrunn bør det vurderes å sidestille straffeutmålingen ved fullbyrdet tvangsekteskap med seksualforbrytelser. Dette innebærer å **øke strafferammen for fullbyrdet tvangsekteskap med fengsel inntil 10 år, og med fengsel inntil 21 år dersom voldtekten(e) har medført betydelig skade på legeme eller helse. I de tilfeller en av ektefellene er barn, det vil si under 16 når ekteskapet inngås, bør strafferammen ved fullbyrdet tvangsekteskap vurderes hevet til inntil 21 år.** Hvis begge ektefellene er barn, med andre ord at "ekteparet" er jevnbyrdig i alder og eventuelt modenhet, bør straff etter denne bestemmelsen falle bort.

På bakgrunn av forannevnte tillater HRS å foreslå utkast til endring av ekteskapsloven.

4.1 Endringer i ekteskapsloven

I ekteskapslovens § 16 presiseres at fullbyrdet tvangsekteskap settes i sammenheng med voldtekt, dette ved antydning av følgende (forslag):

Dersom én eller begge av partene er tvunget inn i et ekteskap og ekteskapet er fullbyrdet, skal det også vurderes om det er begått seksualforbrytelser, jf straffelovens kap.21 Forbrydelser mod den personlige Frihed og kap.19 Seksualforbrytelser.

I de tilfeller der den ene ektefellen er barn, dvs under 16 år når ekteskapet inngås, og den andre er voksen (dvs at ekteparet ikke er jevnbyrdig i alder), må det gis utvidet adgang til å reise søksmål. Dette kan gjøres ved antydning av følgende (forslag):

(...) med unntak av hvis én av ektefellene var barn da ekteskapet ble inngått. Vedkommende kan da reise søksmål inntil fylte 23 år.

Er ekteskapet fullbyrdet, dvs det kan være begått seksualforbrytelse, gis samme foreldelsesfrist som ved seksualforbrytelser, dette ved antydning av følgende (forslag):

Er ekteskapet fullbyrdet gjelder samme foreldelsesfrist som ved seksualforbrytelse.

Ordlyden i loven blir da antydningssvis som følgende:

(...) Hver av ektefellene kan reise søksmål for å få kjent ekteskapet ugyldig dersom han eller hun er blitt tvunget til å inngå ekteskapet ved rettsstridig atferd. Dersom én eller begge av partene er tvunget inn i et ekteskap og ekteskapet er fullbyrdet, skal det i også vurderes om det er begått seksualforbrytelser, jf straffelovens kap.21 Forbrydelser mod den personlige Frihed og kap.19 Seksualforbrytelser. Adgangen til å reise søksmål bortfaller hvis sak ikke er reist innen seks måneder etter at ektefellen er blitt fri for tvangen. Søksmål kan ikke i noe tilfelle reises senere enn fem år etter ekteskapets inngåelse, med unntak av hvis én av ektefellene var barn da ekteskapet ble inngått. Vedkommende kan da reise søksmål inntil fylte 23 år. Er tvangsekteskapet fullbyrdet gjelder samme foreldelsesfrist som ved seksualforbrytelse. Er vigsel foretatt til tross for at den ene eller begge parter var uten rettslig handleevne, kan søksmål for å få kjent ekteskapet ugyldig reises innen seks måneder etter vigselen. (...)

4.2 Mulige moment for rettslig vurdering

En rekke særegne kulturelle moment kan ha betydning for domfellelse og straffeutmåling, og spesielt i forhold til tvangsekteskap er medvirkningsperspektivet:

Mors rolle

I de familier som praktiserer arrangerte ekteskap under mer eller mindre tvang, har utvilsomt mor en medvirkende rolle. Mor kan også være helt sentral i gjennomføringen av overgrepet. Likevel kan det være viktig å nyansere hennes rolle:

Mors rolle (plikt) er først og fremst knyttet til barneoppdragelse og husholdningsarbeid. Spesielt døtrenes adferd i oppvekst og ungdomsårene er av avgjørende betydning for morens status og familiens ære. Den adferd som etterstrebes er at døtrene fremtrer som lydige (respekt/underdanighet overfor eldre i familien og både yngre og eldre brødre), ærbare (at de er avholdne fra vennskap/omgang med gutter/menn), og at deres bevegelser på utsiden av hjemmet er under kontroll av familien (døtrene deltar i mindre grad i sosiale sammenhenger enn guttene, og hvis de gjør det, har de gjerne følge av familiemedlemmer). De nevnte moment er et resultat av (blant annet) den såkalte æreskodeksen, en kodeks som ligger til grunn for vurdering av en jentes/kvinnens "verdi" når familien søker ektefelle til henne. Dersom mor skulle mislykkes i oppdragelsen – at datteren ikke anses som ærbar (i større eller mindre grad) – vil mors egen status forringes betydelig. Med andre ord vil mors livskvalitet reduseres. Både familie og miljø vil kritisere henne, betrakte henne som mislykket/mindre verdt, som kan føre til større eller mindre grad av utstøtelse

og/eller hun kan utsettes for andre sanksjoner.

Tvangsmidler som mødre bruker er ofte av psykisk karakter, som at de spiller (alvorlig) syke, at de spiller på datterens (eventuelt sønnens) samvittighet ("livet mitt ødelegges hvis..."), eventuelt at de truer med å ta sitt eget liv for å få trumpet gjennom viljen. Disse mødrene kan selv være utsatt for vold innad i familien, noe som ytterligere forsterker presset på den unge om å la seg giftes bort under tvang ved at de frykter at mor vil bli utsatt for intensivt vold dersom de ikke aksepterer det forestående ekteskapet.

Kvinnene i de aktuelle kulturene/miljøene kan altså være underlagt en rekke plikter og påbud. "Det frie valg", og det å sette seg opp mot autoriteter, kan av mange oppleves som umulig å etterleve og direkte truende på liv og helse. Dette bør tas i betraktning ved straffeutmåling. Samtidig vil vi understreke at i utgangspunktet er vi alle ansvarlige for våre handlinger. Å ansvarliggjøre mor på linje med mannlige familiemedlemmer kan således gi klare signaler om det norske samfunnets normer og krav til dets borgere - uavhengig av kjønn.

Fars rolle

Fedre er familienes overhoder og dermed hovedansvarlig for å gifte bort barna. Dette er det overordnede bildet i familiene her i Norge. Nyansene er likevel flere:

Fars eventuelle eldre brødre har autoritet overfor far. Dette gir dem makt til å psykisk presse og true far til å gifte bort sønnen eller datteren til en, for far, uønsket partner. Også en bestefar kan ha stor makt i utvelgelsen av partner. Med andre ord kan en far bli utsatt for et massivt press av sine egne med trusler om utstøtelse o.a. hvis han går mot deres vilje.

Ut fra etiske og strafferettslige prinsipp mener vi dette vanskelig kan unnskyldes at en far utsetter sin egen datter eller sønn for overgrep, jf prinsipp nedfelt i den internasjonale krigsforbryterdomstolen, der det uttrykkelig fastslås at trusler og tvang om å utføre overgrep mot andre ikke fritar for straffeskyld. I et demokratisk lys (og et kvinneperspektiv) er også slike holdninger og handlinger totalt uakseptable.

Å frata eller eventuelt redusere en fars straffeansvar for ugjerninger på bakgrunn av kulturell bakgrunn, vil kunne oppfattes som å umyndiggjøre han. Samtidig ville dette også lede til forskjellsbehandling som det er et tverrpolitisk ønske om å unngå på sentrale samfunnsområder.

Ettersom far generelt sett er familieautoritet, må et eventuelt trussel-/sanksjonsbilde mot han være av vesentlig karakter for at dette skal kunne ha betydning.

Ektemannens rolle

En ektemann plikter å gjennomføre samleie snarest etter vielsen. Hvordan storfamilien kontrollerer at samleie har funnet sted, varierer fra land til land, og mellom etniske grupper. Men tradisjoner og holdninger hva gjelder "respekt for privatlivet", er av en helt annen karakter enn hva som er normen i norsk kultur (jf kap.2). Blant muslimer anses, som tidligere nevnt, ekteskapet religiøst sett ikke som reelt (halal - lovlig) før samleie mellom de nygifte er gjennomført. Denne tradisjonen legger utvilsomt et press på ektemannen om å ha sex med hustruen, enten hun eller han ønsker det eller ei.

Ektemenn (som er tvunget inn i ekteskapet) kan således også utsettes for tvang og overgrep for å gjennomføre samleie med hustruen. Ut fra etiske og strafferettslige prinsipp, mener vi at dette ikke fritar for skyld eller kan unnskyldes en eventuell voldtekt av en tvangsgiftet hustru, jf prinsipp nedfelt i den internasjonale krigsforbryterdomstolen, der det uttrykkelig fastslås at trusler og tvang om å utføre overgrep mot andre ikke fritar for straffeskyld. I et kvinneperspektiv og demokratisk perspektiv er også slike holdninger og handlinger totalt uakseptable. I følge utbredt muslimsk tradisjon og tolkning, plikter hustruen å adlyde ektemannen (jf lydighetsplikten, som anses som en religiøs plikt). Ettersom ektemannen har både religiøs, sosial og kulturell makt over hustruen, må et eventuelt trussel-/sanksjonsbilde mot han beviselig være av vesentlig karakter for at det skal hensyntas ved en eventuell straffeutmåling.

Merknad: HRS kjenner til at følgende situasjon kan oppstå: En ektemann er tvangsgiftet, mens kvinnen definerer og

opplever at ekteskapet er arrangert (altså at tvangselement ikke er til stede, slik hun definerer det). Ettersom ekteskapet, som tidligere nevnt, gjerne ikke anses som gyldig før samleie har funnet sted, kan hustruen (og øvrig familie), legge press på/tvinge mannen til å gjennomføre samleie. Dette impliserer i så fall at det må vurderes i hvilken grad seksualforbrytelse kan være begått mot den mannlige parten.

Øvrige familiemedlemmers rolle

Ettersom de familier som praktiserer arrangerte ekteskap under mer eller mindre grad av tvang viderefører storfamiliesystemet her, betyr dette at ikke bare foreldre, brødre og søstre, men også øvrige familiemedlemmer kan medvirke til å at den straffbare handlingen finner sted. De øvrige familiemedlemmer, som onkler, tanter, søskenbarn, og besteforeldre av de(n) tvangsgiftede, kan ha sentrale roller i prosessen som leder frem til ekteskapet og praktiseringen av tvangsekteskapet. HRS mener det er sentralt at ulike deler av rettsapparatet er bevisst dette med tanke på hvem som kan ansvarliggjøres for den/de straffbare handlingene.

Andre mulige aktører

Også aktører på utsiden av familien kan medvirke direkte eller indirekte til tvangsekteskap. Vi vil nevne to situasjoner der det kan være aktuelt å strafferettslig prøve ikke-familieære aktørers rolle:

1. I særlig muslimske miljø kan religiøse autoriteter knyttet til menighetene og organisasjonslivet ha betydelig innflytelse. Fremtredende muslimske ledere har eksempelvis uttalt at muslimske kvinner må gifte seg med muslimer – å gifte seg med en ikke-muslim anses som religiøs forbudt. Denne holdningen synes å være en rådende holdning blant religiøse muslimske ledere i Norge. Det er ikke uvanlig at medlemmer av menigheter (eksempelvis både foreldre og barn) søker råd og veiledning hos nevnte typer autoriteter. Skulle rådene være av en slik karakter at de direkte eller indirekte resulterer i tvangsekteskap, må dette kunne straffeforfølges. Hvorvidt rådene er gitt til de som utfører tvangsekteskap eller den som tvangsgiftes, bør ikke ha betydning for eventuell straffeforfølgelse.

2. Å bilegge en strid mellom to familier gjøres blant annet ved at den "tapende" familien gir bort jenter/kvinner (dette gjelder kun jenter/kvinner) i familien for ekteskap med medlemmer av motpartens familie. Denne problemstillingen er særlig aktuell for den pakistanske befolkningen i Norge på grunn av størrelsen på denne gruppen, men gjelder også for andre nasjonaliteter. En slik mennesketransaksjon impliserer tvangsekteskap og aktører i begge de stridenes familier.

Kap.5 Visjon og målsetting

5.1 Nasjonal visjon og målsetting

Tvangsekteskap er utvilsomt blitt et viktig tema på den offentlige og politiske agendaen de siste årene (jf eksempelvis politiske handlingsplaner mot tvangsekteskap, offentlig debatt og oppslag i media).

HRS etterlyser imidlertid et mer innholdsrikt fokus; hva innebærer det av psykiske og sosiale konsekvenser å bli tvangsgiftet? Hvilke psykiske og fysiske skader påføres offeret? Hvilke mekanismer og holdninger ligger til grunn for at foreldre/familie gjennomfører et så omfattende overgrep mot en av sine nærmeste? Hvilket ansvar har miljøene her for at slike alvorlige overgrep fortsetter? Hvilken rolle spiller storfamilien i opprinnelseslandet i den prosessen som leder frem til et tvangsekteskap? Hvilket syn på (særlig) jenter/kvinnens råderett over egen kropp og seksualitet har miljøene her og familiene i opprinnelseslandet?

Problemstillingene er mange, og de krever en ærlig offentlig debatt/dialog. Gjennom de lovendringsforslag HRS legger frem i denne utredningen, kan nettopp en slik debatt/dialog frembringes og bidra til økt bevissthet omkring

hvor alvorlig, skadelig og også straffbart tvangsekteskap er.

Økt bevissthet vil utvilsomt også bidra til at de unge selv, som tvilende "står på stupet" av å inngå et arrangert ekteskap, bedre klarer å ivareta sine rettigheter og rettmessige krav på å ikke bli utsatt for overgrep (jf den økte tilstrømningen av hjelpetrengende unge til støtte- og hjelpeapparatet, sannsynligvis i stor grad grunnet økt informasjon og offentlig fokus). Samme effekt i forhold til bevissthet om hva tvangsekteskap faktisk innebærer av ulike former for overgrep kan oppnås overfor foreldre/familier ved at deres respekt for individets ukrenkelighet styrkes.

Det er dessuten utvilsomt svært viktig og riktig at storsamfunnet sender klare signaler til nye befolkningsgrupper om at seksualisert vold mot jenter og kvinner er fullstendig uakseptabelt.

I tillegg mener vi at mer dyptgripende kunnskap om den seksualiserte volden som følger et fullbyrdet tvangsekteskap, vil styrke holdningene innen politi, skole- og helsevesenet og barnevernet i favør av jenter/kvinner som er i risikozonen. Rapportering fra ulike deler av hjelpe- og støtteapparatet viser, etter vår vurdering, en ofte bekymringsfull høy terskel for å iverksette tiltak ved mistanke om forestående tvangsekteskap. En lovendring og påfølgende offentlig søkelys, mener vi vil bedre denne kritikkverdige situasjonen. *Av både etiske, rettsikkerhetsmessige og samfunnsøkonomiske hensyn må det være i alles interesse at det satses kraftig på å forebygge at unge menneskeliv utsettes for grove overgrep.*

Viktigheten av at lovverket reflekterer de *faktiske* overgrep offeret utsettes for, må også understrekes. Både domfellelser og straffutmålinger må gjenspeile de reelle overgrep som har skjedd. Slik kan vi oppnå at både offeret selv og storsamfunnet opplever en rettferdig domfellelse, og, ikke minst, slik kan vi oppnå at lovverket også har en preventiv effekt.

Av hensyn til språkbarrierer er det viktig at myndighetene og medier som retter seg mot innvandrer miljø, videreformidler grunntankene som er presentert her, og, ikke minst, sørger for at eventuelle konkrete lovendringer gjøres kjent for de aktuelle gruppene på deres eget språk.

Kap. 5.2 Internasjonal visjon og målsetting

Etter det HRS kjenner til, er det ingen europeiske lands *lovtekster* som knytter fullbyrdet tvangsekteskap opp mot eventuelle seksuallovbrudd. Etter all sannsynlighet handler dette om den samme manglende bevisstheten omkring de faktiske overgrep ved tvangsekteskap. Ved at det norske lovverket reflekterer de åpenbare konsekvensene som et tvangsekteskap kan tilrettelegge for, ikke minst i de tilfeller der en av ektefellene er barn, vil vi både kunne få et tydelig og effektivt regelverk og samtidig bidra til nødvendig refleksjon og handling i både Skandinavia og Europa for øvrig.

HRS' visjon og målsetting er at Norge skal bli et foregangsland innen integreringsarbeid. Vi oppfordrer derfor Regjeringen, stortingsrepresentanter, politiske partier og andre til å viderebringe grunntankene og forslagene i denne utredningen til aktuelle internasjonale fora (eksempelvis Nordisk Råd, EU, nordiske og europeiske søsterpartier).